

RECENZII

TITI DAMIAN

Cronică

Colinda “Fata de Maior“ de Augustin Mocanu

Limpezimea și rigoarea etnologului de vocație

Primele contacte cu manifestările folclorice, fie că este vorba de riturile de trecere, de obiceiurile calendaristice și, implicit, de textele literare asociate lor, trăindu-le frumusețea lor aparte cu tot entuziasmul copilăriei și adolescenței, le-am avut în satul meu natal, undeva în Subcarpații Buzăului - o zonă folclorică izolată și bogată, asupra căreia nu prea s-au aplecat etnologii. Mai târziu, școala, apoi facultatea mi-au oferit prilejul de a pătrunde în profunzimile folclorului românesc. Când a trebuit să-mi aleg lucrarea pentru gradul didactic I, un imbold interior m-a îndemnat spre literatura populară, așa cum era ea (foarte bine!) reprezentată atunci în manualele școlare. Cu folos a trebuit să studiez profund tot ceea ce ține de categoriile folclorice. Fișele mi-au prins bine, căci, atunci când condeiul mi s-a îndreptat spre proză, am pătruns mai adânc în acest domeniu fascinant, dându-le multora dintre ele o formă literară, dar păstrându-le esența tradițională. Contactele cu specialiștii în folclor s-au înmulțit chiar aici, în teritoriul ialomițean, prin revista noastră de suflet *HELIS*, dar în special prin excelenta carte a distinsului cercetător Alexandru Bulandra care argumentează cu dovezi indubitabile că, de fapt, “*Miorița*” este creația lui Vasile Alecsandri, ea pătrunzând ulterior în mediul folcloric.

Și de data aceasta de vină este tot Gheorghe Dobre - de numele căruia se leagă multe inițiative în cultura ialomițeană. Dânsul îmi trimite o carte semnată de etnologul Augustin Mocanu, **Colinda “Fata de maior”**, editura Dacoromână. Tempus Dacoromânia Comterra, Slobozia, 2007, ediția a II-a, revăzută și adăugită, 404 pagini.

Mărturisesc sincer că această carte voluminoasă a sosit la timp, întrucât îmi umple un gol de informație referitor la colinde. Stăpânesc destul de bine, cred eu, textele extracarpatică ale *Mioriței*, dar pe cele intracarpatică, manifestate prin colinde abia acum mi le clarific, de când această carte mi-a deschis sufletul și gândul spre universul fascinant al colindelor din Ardeal, în special asupra motivului folcloric *Fata de maior* în legătură cu care aveam multe semne de întrebare pe care distinsul profesor și etnolog Augustin Mocanu, cercetător serios și colaborator permanent al revistei, mi le deslușește cu generozitate în cartea Domniei Sale.

În primul rând, pentru cititor, este necesară dezlegarea titlului, unde acesta descoperă că nu este vorba de neologismul “maior” care denumește un grad militar, ci în colindă are sensul de “mai mare peste păcurari.” Să-l lăsăm pe autor să explice: “*Unii cercetători avansează ipoteza că această vocabulă, folosită în expresia majores terrae din Diploma ioaniților (1247), ar fi trecut din latina medievală în vorbirea curentă a vremii și de acolo în colindă. Așadar, Fata de maior ar putea să fie fiica unui mai mare peste păcurari, mai mare al obștii dintr-o depresiune-țară cu statut de republică liberă, de fapt, o asociație de obști despre care avem date din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea*”. (p.43) Pentru respectarea adevărului istoric, autorul citează din **Memoires historiques du Comte Bethlen Niklos**, Amsterdam, 1736, despre păcu-

rării de pe proprietățile feudale din Transilvania: *“Acești păstori trăiesc de veacuri în fundul văilor ca niște republici mici separate, ai căror membri nu au nicio legătură cu ceilalți locuitori ai Ardealului.[...] Văile și le părăsesc acești păstori la sfârșitul verii, când își mână oile în locurile băltoase de pe marginea Dunării în Țara Românească, unde găsesc și iarna iarbă verde printre tufișuri. Primăvara apoi, se întorc și dau socoteală despre banii primiți de la cumpărătorii turci și de produsele oilor, ceea ce formează partea cea mai mare a veniturilor boierilor nemeși din Ardeal.”* (p.85-86)

Cartea are un motto care umple de la sine legătura sufletească dintre etnologul ardelean octogenar Augustin Mocanu și locurile de obârșie: *“Păcurarilor români de pretutindeni și din toți vecii.”*

Structural, masivul volum cuprinde două părți: un valoros *“Studiu introductiv”*, extrem de util nu numai pentru cititorul obișnuit, ci și pentru folcloriști, ca model de analiză, iar în a doua parte, un excepțional *“Corpus de texte”* necesar oricărui cercetător al fenomenului.

În prima parte procedează metodic, așa cum se cuvine unui magistru și, deopotrivă, unui etnolog profesionist. Mai întâi, cum era și firesc, face un *“Scurt istoric”* al problemei în discuție, pornind de la inițiativa lui Vasile Alecsandri (1850) pe care o numește *“o fericită întâmplare cu urmări benefice de foarte lungă durată în cultura și literatura română.”*(p.13) Vasile Alecsandri este urmat de către Atanasie Marian Marienescu care publică prima variantă-colindă a *“Mioriței”* în 1859.

Tot aici autorul face precizările necesare oricărui început: *“Nu orice colindă despre păcurari este mioritică, ci numai acele piese în care, din pricini diferite, cel mai tânăr dintre doi, trei sau mai mulți păcurari asociați este amenințat cu moartea și, în această situație-limită, dă dispoziții testamentare cu privire la locul și desfășurarea ritualului propriei înmormântări. Categoria de colinde mioritice în care conflictul dintre păcurari pare a fi de natură erotică a dobândit statutul de **tip** și **subtip** de colindă mioritică.”* (p.13) Autorul, pornind de la aceste principii, identifică 199 de variante ale colindei: *...“scopul nostru principal este să adunăm într-o carte cât mai multe din variantele colindei, deoarece numai scoase din mulțimea textelor, printre care sunt împrăștiate și așezate una lângă alta, se va putea realiza o cercetare veritabilă, urmată de aprecierea corectă a valorii lor...”* (p.15) Istoria colindei începe la 24 decembrie 1885 când a fost publicată prima variantă în *“Gazeta Transilvaniei.”*

Probitatea științifică a autorului este vizibilă în momentul când analizează cu rigoare istoria publicării colindei, cu date exacte referitoare la informatori, la culegători, dar și la studiile realizate pe această temă de către: Leontin Ghergariu, Adrian Fochi, Octavian Buhociu, Monica Brătulescu, Gheorghe Vrabie, Nicolae Boboc, Al. I. Amzulescu, Vasile V. Filip, Dorin Ștef. Le privește cu ochi critic, nuanțează și face precizări foarte necesare, referitoare la ariile de circulație a colindei, remarcând ieșirea discretă a acesteia din viața spirituală a românilor: *“Acolo... unde viața comunităților rurale a suferit mutații fundamentale, colinda s-a retras treptat, a trecut din repertoriul cetelor de feciori în cel al copiilor și apoi a rămas doar în memoria unor foști colindători, ajunși oameni în vârstă.”* (p.25)

Partea cea mai amplă a studiului introductiv o reprezintă, cum era și firesc, cea referitoare la tipologia textelor. Este scrisă atât de bine și atât de accesibil, încât nu se adresează numai cititorului curios, ci satisface exigențele și răspunde cerințelor oricărui cercetător. Mai întâi, autorul vine cu un rezumat al subiectului în discuție, specificând că unitatea acestuia este asigurată de motivul *“Fata de maior”* - generator de conflict: *“Păcurarul cel mai mic este amenințat cu moartea de către soții săi - frați, veri sau ortaci - deoarece vrea să se însoare cu*

o fată neobișnuită, ofertă a destinului, întâlnită întâmplător când urcă la munte, fată care îl preferă, iubindu-l pentru calitățile personale de Făt-Frumos: frumusețe, tinerețe, voinicie, vitejie, rar și avuție. Uneori el încearcă să scape de amenințare oferind soților daruri, însă nereușind, își face testamentul, care urmează a fi dus la îndeplinire de către soți. Câteodată în testament este expusă și o versiune a întâmplării care trebuie comunicată mamei sale.” (p.27)

În continuare, autorul realizează clasificarea de rigoare a subtipurii, identificând trei grupe de texte (I - 170 de variante; II - 9 piese; III - 7 texte) și ajungând la ideea permanentei contemporaneizării a motivului. S-a pornit inițial, din timpuri străvechi, de la personajul mitic Sora Soarelui și a Pământului, care probabil substituie vreun personaj mitologic traco-greco-latin, apoi la rândul ei este înlocuită de către “Fata de maior” care păstrează ceva din atributul solar evocat prin culoarea galben-auriu a brâului (“*Cu galben baior*” - 92 apariții; “*Cu păr gălbior*” - 24 - o așază pe fată în preajma celor cu păr de aur - zâne, fete de împărat de care este plină lumea basmelor românești; “*Cu brâu gălbior*” - 9; “*Cu guler galben*” - 7; “*Cu galben tior*” - 5) s-a ajuns în final la “Fata de păstor” care nu mai posedă nimic din tainele magiei mitologice. Cuvântul “baior” cu înțelesul de “brâu” sau “cingătoare” evocă poziția socială înaltă a purtătoarei și poate simboliza legătura fetei cu soarele și cerul.

Autorul urmărește cu meticulozitate organizarea lineară a motivului, pe episoade: mai întâi se oprește asupra caracterului scenic, iar în episodul doi prezintă evenimentele ipotetice unde păstorul își exprimă gândurile și sentimentele. Autorului nu-i scapă nimic, ci pur și simplu epuizează subiectul în discuție, aducând informații absolut necesare în legătură cu simbolistica cifrei trei, cu spațiul și timpul transhumanței.

Cu un punct de vedere original, vine autorul când analizează motivul sacrificiului, realizând o excelentă paralelă cu același motiv din celebra baladă “*Mănăstirea Argeșului*”: căutarea ierbii pentru începerea pășunatului; necesitatea sacrificiului, generat de apariția fetei care stârnește dorul de dragoste și-l alege pe cel destinat morții; alegerea și însușirile victimei; acceptarea sacrificiului. “*În simplitatea sa, acest Făt-Frumos al colindei ne apare acum ca un măreț erou tragic asemenea celor din teatrul antic.*”, notează autorul la pagina 48. Consecința principală a sacrificiului este posibilitatea de a dobândi o altfel de existență în stare să învingă moartea și să-și subordoneze timpul.

Urmează analiza sumară a modalităților de a ucide prezentate în colindă: amenințarea fără alte indicii, săgetarea, înjunghierea, aruncarea în țepuși, împușcarea.

Motivul testamentului are în vedere: locul îngropării și obiectele (fluierul, bota, lancea sau câmpul, sumanul etc), apoi intră bocitul ca obicei de înmormântare obligatoriu - un fel de spectacol funerar la care iau parte oile și mieii cântând și jucând ca la nuntă, obiectele amintite - toate acțiunile și gesturile fiind stimulate de agenți importanți ai naturii - vântul, ploaia și ninsoarea. Nu lipsește din câteva texte nici motivul maica bătrână.

A treia parte a studiului introductiv o reprezintă capitolul “*Probleme de poetică*”, vizând: compoziția, descrierea, narațiunea, dialogul, diminutivul, epitetul, repetiția, paralelismul, refrenul, versificația - măsura, ritmul, rima, strofa “*o problemă de muzică și nu una de poetică.*” (p.79)

Cele 96 de note și comentarii dovedesc cea pornire lăuntrică a profesorului de a construi ceva durabil și esențial, aducând excelente informații suplimentare problematicei textelor folclorice-colinde având ca motiv literar “*Fata de maior*”.

Modestia ardeleanului rămâne proverbială. Aceasta o dovedește concluzia primei părți și vizează relația cu cititorul: “*Dacă am aduna laolaltă toate firele demersului nostru și am*

reuși să le trecem printr-un inel magic, capabil să le purifice, să le topească și combine în unul singur, scuturat de toate poticnirile dinăuntru și din afară, de toate îndoielile și ezitățile noastre, atunci, în loc de orice concluzii, am înșira spre vedere acele fire, care, unindu-se, și-au pierdut individualitatea și acum arată limpede ce și cum am gândit, în ce măsură, cum și cât am reușit să ne dezvăluim și susținem părerile, și abia apoi ne-am retrage lăsând pe eventualul nostru cititor să ne judece singur.” (p.79)

Partea a doua a monografiei se adresează specialiștilor, întrucât cuprinde “*Corpusul de texte*” descoperite în diverse publicații din perioada 1885-2006 și pe cele înregistrate de autor între anii 1967-1970, toate având notate datele de identificare: origine, informator, culegător, data înregistrării, apariția, observații.

În sfârșit, glosarul bogat, indicele de localități, indicele de culegători, indicele de informatori, harta, bibliografia - 48 de surse - toate acestea dovedesc seriozitatea, temeinicia, profesionalismul unui etnolog desăvârșit, de vocație, al cărui nume stă cu cinste alături de nume mari din folcloristica românească, căci “.. profesorul sălăjean Augustin Mocanu își înscrie cu cinste numele în șirul celor mai prestigioși exegeți ai **Mioriței**.” (prof. univ. dr. Ion Cuceu)